

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Жукович І. І.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Військовий інститут телекомунікації та інформатизації

імені Героїв Крут

вул. Київська, 45/1, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-5026-259X

inna_parkhomenko@ukr.net

Ключові слова: викладач
англійської мови, курсант,
війна, труднощі, вищий
військовий навчальний заклад.

Статтю присвячено вивченню труднощів викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах України в умовах війни. Для виявлення труднощів проведено було добровільне анонімне опитування серед викладачів іноземної мови на платформі Google Forms. Результати опитування аналізувалися шляхом методу експертних оцінок. (Експерти були виявлені через наявність наукового ступеня, вчене звання, педагогічний стаж (10 років). Проаналізовані показники 30 учасників дали змогу визначити три категорії труднощів, з якими найчастіше зустрічається викладач через збройну агресію росії в Україні. Це – психолого-педагогічні (психолого-емоційне виснаження викладача та курсанта, різний темп роботи курсантів в одній робочій групі), організаційні (проблеми з електропостачанням, повітряні тривоги, відсутність спеціальних засобів для аудіювання, віддалене розташування курсів, відсутність викладачів, які готові працювати у вищих військових навчальних закладах, відтік професійних кадрів за кордон) та мотиваційні (відсутність інтересу до навчання через технічну незабезпеченість, різний рівень мотивацій (залежно від курсу). Визначено було також, що на якість навчання впливають і такі чинники, як: апатичність курсантів, розсіяна концентрація уваги, незнання граматичних конструкцій іноземної мови, низький рівень самопідготовки, більша кількість стресових ситуацій для всіх учасників освітнього процесу, мізерний рівень зацікавленості у вивченні іноземної мови через можливість бути учасником бойових дій, неправильна організація навчального процесу, що ґрунтується на нерівномірному розподілі практичних занять на тиждень. Подальші наші дослідження вбачаємо у вивченні подолання вищезазначених труднощів у роботі викладача іноземної мови, розробленні алгоритму дій викладача у разі виникнення повторних чи нових труднощів, опрацюванні спеціальних заходів, які зосереджені на підвищенні мотиваційної складової навчання курсантів.

CHALLENGES OF TEACHING ENGLISH AT THE HIGHER MILITARY INSTITUTES

Zhukovych I. I.

Ph.D., Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Military Institute of Telecommunications and Informatization

named after Heroes Krut

Kyivska str., 45/1, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5026-259X

inna_parkhomenko@ukr.net

Key words: *English teacher, cadet, war, difficulties, higher military educational institution.*

The article is devoted to the study of the difficulties of teaching English in higher military educational institutions of Ukraine in the conditions of war. To identify difficulties, a voluntary anonymous survey was conducted among foreign language teachers on the Google Forms platform. The results of the survey were analyzed by the method of expert evaluations. (Experts were identified due to the presence of a scientific degree, an academic title, and teaching experience (10 years). The analyzed indicators of 30 participants made it possible to determine three categories of difficulties that a teacher most often encounters due to the armed aggression of Russia in Ukraine. These are psychological and pedagogical (psychological emotional exhaustion of the teacher and cadet, different work pace of cadets in the same work group), organizational (problems with electricity supply, air alarms, lack of special listening devices, remote location of courses, lack of teachers who are ready to work in higher military educational institutions, outflow of professional personnel abroad) and motivational (lack of interest in learning due to technical insecurity, different level of motivation (depending on the course). It was also determined that such factors as: apathy of cadets, scattered concentration of attention, lack of knowledge of grammatical constructions of a foreign language affect the quality of learning, a low level of self-training, a greater number of stressful situations for all participants in the educational process, a low level of interest in learning a foreign language due to the possibility of being a participant in hostilities, improper organization of the educational process, which is based on an uneven distribution of practical classes per week. We see our further research in the study of overcoming the above-mentioned difficulties in the work of a foreign language teacher, the development of an algorithm for the teacher's actions in case of repeated or new difficulties, the development of special measures that are focused on increasing the motivational component of cadets' education.

Постановка проблеми. Володіння англійською мовою є базовим професійним умінням ХХІ століття нарівні з вправністю користуватися комп'ютером, гаджетом або інтернетом. Знання англійської мови дає змогу фахівцю працювати зі значно ширшим обсягом інформації, працювати з більшою кількістю наукових-технічних досягнень у царині телекомунікації, інформатизації та роботизації, аніж це можна було б зробити лише українською мовою. Особливо це актуально не лише у контексті співпраці Україна – НАТО, щоб весь офіцерський склад був здатним говорити англійською та брати участь

в усіх військових навчаннях та миротворчих місіях без будь-якого мовного бар'єру, але й з огляду на російську військову агресію.

Євроінтеграційні процеси відіграють важливу роль у вивченні англійської мови. У зв'язку з підготовкою вступу України до Європейського Союзу, англійська мова стає ще важливішою в контексті спілкування із зарубіжними партнерами.

Крім того, багато документів, які пов'язані з євроінтеграцією, написані англійською мовою. Тому знання англійської мови стає необхідним для спілкування з представниками ЄС, ознайомлення з європейською законодавчою базою.

Додатково європейські програми і фонди надають можливість отримати фінансування для проєктів, які пов'язані з розвитком держави. Це створює нові можливості для українських компаній та підприємців, які бажають розвивати свій бізнес в європейському просторі. Знання англійської мови допоможе їм спілкуватися з європейськими партнерами, здобувати нові знання та ідеї.

Таким чином, вивчення англійської мови є важливим для ефективної участі України у євроінтеграційних процесах та отримання нових можливостей для розвитку держави.

Винятково завдяки мужності українських військових та зброї західного виробництва наша армія мужньо протистоїть російським загарбникам. Її успішна й безпечна експлуатація вимагає знання англійської мови. У зв'язку з цим одночасно виникла нагальна потреба як у підготовці великої кількості військових фахівців, які досконало володіють іноземною мовою й здатні вступати в комунікацію, співпрацювати із закордонними партнерами для навчання сучасними видами озброєння, так й інтенсивному навчанні курсантів у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України (далі – ВВНЗ) англійської мови.

Проте повномасштабне вторгнення Росії призвело до змін у всіх сферах соціального, політичного, суспільного життя. Війна негативно вплинула й на організацію освітнього процесу в закладах вищої військової освіти. Перед усіма учасниками освітнього процесу постали нові труднощі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вивченням новітніх технологій, методів та прийомів у викладанні іноземних мов та англійської зокрема займалися й продовжують цю справу багато провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: Р. Гришкова [1], Р. Мартинова [2], Н. Сура [3], С. Ніколаєва, Г. Гринюк, Т. Олійник [4], Дж. С. Річардс, В. А. Ренендія [5].

Р. Гришкова [1] зазначає, що сучасні принципи викладання й вивчення мов у вищих навчальних закладах нефілологічного спрямування передбачають сприяння усвідомленню мовних міжкультурних особливостей паралельно із зосередженням уваги на розумінні, соціокультурному змісті, текстовому характері комунікації, які активізують і підтримують інтерес студентів до вивчення іноземної мови. Р. Мартинова [2] також звертає увагу на цілісну загальнодидактичну модель змісту навчання іноземних мов, що зорієнтована на виокремлення принципу комунікативності, через побудову процесу вивчення іноземної мови як моделі процесу реальної комунікації. Н. Сура [3] наголошує, що процес навчання й вивчення іноземної мови не є сталим процесом, а, навпаки, це є постійно варіативна модель, яка трансфор-

мується залежно від мети навчання та профілю студентів. С. Ніколаєва, Г. Гринюк, Т. Олійник [4] звертаються до міжкультурної парадигми дослідження процесів навчання та вивчення іноземних мов і культур. Дж. С. Річардс, В. А. Ренендія [5] виокремлюють ідею 12 принципів вивчення іноземної мови: самоконтроль, мотивація, мовне его, мовна вправність тощо.

Ми у своєму дослідженні звертаємося до напрацювань викладання англійської мови у військових закладах вищої освіти. На нашу думку, варто згадати про дослідження Д. Каменцева, Л. Семененко, В. Сусана, А. Пасічника [6], І. Ребрій [7], О. Карпенко [8] та ін.

Д. Каменцев [6] зазначає, що для формування їх професійної культури сучасним військовим фахівцям, крім глибоких знань із спеціальних та військових дисциплін, необхідні: досвід роботи на комп'ютері, розвинені комунікативні навички, високий рівень володіння іноземними мовами (насамперед, англійською мовою, яка є мовою світового спілкування), що особливо важливо. Виховна функція лінгвоосвітнього процесу проявляється у формуванні у слухачів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) патріотичного світогляду, почуття обов'язку, честі і особистої гідності, моральної самосвідомості, навичок і вмінь висококультурної та дисциплінованої поведінки. Значними можливостями володіє іноземна мова і для розвитку у слухачів сприйняття, пам'яті, волі та мислення.

І. Ребрій [7] у дослідженні «Сучасні методи навчання англійської мови для військових потреб» зазначає, що навчання військовослужбовців англійської мови – це навчання для особливих потреб. Деяким студентам процес навчання подобається, а деяким – ні. У таких умовах ми вважаємо, що тісна співпраця студентів з викладачем під час кожного заняття, його підтримка, допомога, заохочення, підказка, безперервний зоровий контакт є дуже важливим інструментом у мовній підготовці.

О. Карпенко [8] зазначає, що основною метою навчання іноземній мові в сучасному ВВНЗ є розвиток здатності військовослужбовця використовувати іноземну мову як засіб спілкування, бажання брати участь у комунікації мовою, яку він вивчає, самостійно вдосконалюватися в іншомовній діяльності. Практичний результат навченості іноземній мові, насамперед, досягається в процесі особистісно-комунікативного навчання, що передбачає також рішення завдань, пов'язаних з утворенням і розвитком індивідуальної мовної компетенції військовослужбовця

Серед головних тем, які цікавлять науковців, ми виділили наступні: а) пошук найкращих підходів до викладання англійської мови у військових закладах вищої освіти; б) удосконалення методів

викладання англійської мови у вищих військових освітніх закладах; в) формування системи оцінювання вмій, знань та навичок майбутніх офіцерів; г) проблема формування та розвитку мотивації вивчення іноземної мови.

Однак аналіз значної кількості наявних наукових досліджень, глибина, багатоаспектність і масштаб яких не викликають сумнівів, дозволяє зробити висновок про те, що труднощі викладання англійської мови в умовах війни у вищих військових закладах України залишаються невирішеними. Саме ці прогалини у педагогічній науці зумовлюють **актуальність** даного дослідження.

Метою статті є визначення труднощів у викладанні англійської мови для викладачів у вищих військових закладах України в умовах збройної агресії Росії проти України. З огляду на це автором поставлено такі завдання: проаналізувати різні види труднощів, що постають перед викладачем, визначити їх складність, часовий проміжок та шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Нами було проведено анонімне опитування серед викладачів іноземної мови ВЗВО у вайбер групі («Англійська мова для викладачів») на платформі Google forms, де були запропоновані питання. Опитування відбувалося протягом двох тижнів грудня (з 1 по 14 грудня 2022 року). Відповідний місяць був обраний не випадково, бо у більшості викладачів англійської мови вже склалася певна думка щодо роботи в умовах війни. Генеральна сукупність респондентів становила 45 викладачів іноземної мови з різних міст України. Проте ми аналізували відповіді лише 30 учасників. Це пов'язано з методом аналізу. Ми використовували метод експертних оцінок. Для одержання найбільш якісних результатів до участі в експертизі залучалися викладачі, які

відповідали критеріям для відбору компетентності респондентів: вчений ступінь, звання, стаж роботи за спеціальністю, який мав нараховувати не менше 10 років. Нами не бралися до уваги відповіді, що були написані непрозоро чи допускали неоднозначне трактування. Обробка даних оцінок експертів служила вихідним матеріалом для аналізу.

Нами було сформовано два ключові відкриті питання для респондентів. 1) З якими проблемами найчастіше зіштовхується викладач іноземної мови у військовому виші в умовах війни? 2) Що, на вашу думку, впливає на якість навчання у військовому ВВНЗ в умовах війни? На нашу думку, саме анонімне опитування дозволить виявити реальні труднощі викладачів у роботі з курсантами на час збройної агресії росії проти України.

Виходячи з цього, метою наукової розвідки є оприлюднити та проаналізувати дані опитування для відслідковування тенденцій щодо виявлення проблемних аспектів викладання англійської мови у військових вишах у період військових дій на території нашої держави.

Оскільки це опитування було представлено нерепрезентативною вибіркою, ми можемо лише висловити припущення у контексті дослідження відповідей викладачів, які взяли участь в експерименті й експертні оцінки відображали індивідуальне судження спеціалістів. Вибір цього методу полягав у швидкості отримання інформації.

Як було вищезазначено, що в анонімному опитуванні ми аналізували відповіді 30 викладачів. Найбільш активними учасники опитування були в перший тиждень грудня. Опрацювавши одержані результати, ми ранжували їх за ступенем значущості й відповідно розділили на три категорії: *психолого-педагогічні, організаційні та мотиваційні* (табл. 1).

Таблиця 1

Групування відповідей опитування за кількістю учасників щодо проблем з якими найчастіше зіштовхується викладач іноземної мови у ВВНЗ в умовах війни

Питання	Відповіді	Кількість учасників
З якими проблемами найчастіше зіштовхується викладач іноземної мови у військовому виші в умовах війни?	<i>Психолого-педагогічні</i> (психолого-емоційне виснаження викладача та курсанта, різний темп роботи, низька стресостійкість, страх говорити іноземною мовою, (несистематичність, незнання граматичних конструкцій іноземної мови, низький рівень підготовки).	11
	<i>Організаційні</i> (проблеми з електропостачанням, повітряні тривоги, відсутність спеціальних засобів для аудіювання, віддалене розташування курсів).	10
	<i>Мотиваційні</i> (відсутність інтересу до навчання через технічну незабезпеченість, різний рівень мотивацій (залежно від курсу), брак самодисципліни).	9

Складено автором.

Психолого-педагогічні виклики. 11 респондентів, що складає 36% від усіх зазначили про свій власний психологічний стан: емоційне виснаження, «синдром провини вцілілого», низька стресостійкість. Про це свідчать і дані опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» від 7 червня 2022 року [9]. Курсанти та викладачі теж не є винятком, тому останні інколи більше приділяють уваги психологічному клімату в колективі серед курсантів, ніж це було до війни. Викладач ні в якому разі не «перевантажує емоційно», якщо, наприклад, знає, що курсант був знайомий з військовими, які загинули або зазнали серйозних психо-фізичних травм у війні з росією.

Наступним фактором є різний темп роботи на занятті з іноземної мови. У дослідженні доктора Г. Гарднера, професора Гарвардського університету, 1983 році було розроблено теорію «множинного інтелекту» [10]. Її метою було допомогти батькам, педагогам, психологам та експертам у питаннях виховання краще розуміти, як діти обробляють і вивчають інформацію. Гарднер припустив, що люди мають не тільки інтелектуальний потенціал, даний їм від народження, а й багато різних видів інтелекту, наприклад, лінгвістичний інтелект. Проте не всі розуміють і відчують мову однаково, здатні швидко та якісно опонувати її структуру й семантику.

Страх говорити англійською мовою теж має місце. Мовний бар'єр, несприйняття мови на слух, акценти, відсутність достатнього словникового запасу, відповідного мовного середовища, нерозуміння (граматичних часів) викликають велику кількість запитань у курсантів. Варто зауважити, що неправильне вживання часів є найпоширенішою проблемою в англійській мові – і як наслідок їх неправильне використання. Є учні (студенти), які мають труднощі у навчанні (ТН) іноземної мови і це може впливати на якість придбання знань, і таким чином є однією з важливих проблем викладання. Тим не менш, при правильному підході, ТН потрібно і можна уникнути. Труднощі в навчанні належать до ряду складних та іноді невірних розтлумачених проблем, заснованих на особливостях нервової системи. У більшості випадків це має важливе значення для набуття таких навичок, як читання, письмо та говоріння, але не означає, що учень (студент), який має ТН не може отримувати знання на рівні інших студентів [11].

Організаційні виклики. Про їх роль і значення вказали 10 учасників опитування, що складає 34%. Першим організаційним фактором було визначено проблеми, що пов'язані з подачею електропостачання. Інколи замість 2 годин відсутності світла ми маємо чотири й більше. Проте досить часто здійснюються не лише планові, але й аварійні відключення електромереж, що збільшує кількість

годин без електропостачання до 8 годин. Генератори не завжди є у належній кількості на всіх локаціях. Проте найскладнішим у такій ситуації є те, що це унеможливує формат занять онлайн, що був можливий за часів пандемії й використовувати вже існуючі напрацювання на платформах Google class, Zoom чи Blue Button.

По-друге, у зв'язку з активними бойовими діями, що відбуваються на території України, сигнали тривоги є невід'ємною частиною життя й вимагають негайного переміщення до укриття. Безумовно, що викладачі намагаються проводити заняття в обладнаних для навчання кімнатах у шелтерах, проте це впливає на хід роботи викладача.

Третім фактором було визначено відсутність належних лінгвофонних класів.

Оскільки переважна більшість військових вузів не може одночасно вмістити належну кількість слухачів через загрозу ракетних обстрілів і тому курси розподілені за різними локаціями, які знаходяться географічно не завжди поруч. Це зумовило четвертий фактор – віддалені локації, які вимагає певних зусиль з боку викладача дістатися до відповідних координат. Адже є цілий ряд труднощів, які можуть впливати на подолання належної дистанції: погодні умови, дорожні затори, дорожньо-транспортні аварії, через які викладач може витратити більше часу, ніж зазвичай, якщо немає змоги залишитися на локації. І як наслідок, викладач не може вчасно розпочати заняття й змушений змінити план роботи, тобто кількість граматичних вправ або скоротити їх обсяг, з метою виконати всі заплановані завдання. 2% викладачів вказали на перерви у навчанні, які можуть бути зумовлені через військові операції, і як результат – зміна розкладу навчального процесу, зокрема зміна дати сесій та випускних екзаменів.

Мотиваційні виклики. 9 викладачів, що складає 30% респондентів, вказали на низьку мотивацію курсантів.

Першим фактором було окреслено труднощі, пов'язані з неможливістю використовувати мультимедійні навчальні програми, що поєднують одночасно візуальне та слухове сприйняття, синхронізуючи вербальне та невербальне спілкування. Також коли викладач має кілька пар і його колонка або телефон не має достатньо заряду, щоб повністю подати матеріал для аудіювання, це впливає на роботу курсантів. Іншим аспектом, яким не можна знехтувати, є те, що курсант (через проблеми з електропостачанням) не має змоги належним чином виконати домашню роботу.

Другим фактором означено було різний рівень мотивації залежно від курсу. Відомо, що найвищий рівень мотивації мають курсанти першого та п'ятого курсу, що пов'язано з прагненням презентувати себе з кращого боку (1 курс) й одер-

жати високі оцінки в дипломі (5 курс), а курсанти середніх курсів мають змінну мотиваційну динаміку (2, 3, 4 курс).

Третім фактором визначено брак самодисципліни. Курсант не зацікавлений на 100% у виконанні вправ та роботі на занятті з іноземної мови. Він постійно шукає шляхи виправдання своєї непередготовленості, апелюючи до різних причин: відсутність часу, фізична втома. Також ми зустріли таке поняття, як «ілюзія навчання», й розглядаємо його у контексті дослідження О. Ткачук. Вона зазначає, що, розглядаючи ілюзію знання в процесі навчальної діяльності, зазвичай дослідники вивчають її прояви в контексті роботи з навчальною інформацією. Однак ілюзія знання може проявлятися і в інших формах: 1. Ілюзія «заземлення». Вона полягає в невикористаних очікуваннях лектора та слухача щодо обміну словами, ідеями в контексті одного й того самого дискурсу. 2. Ілюзія точності зворотного зв'язку. Невикористані очікування студента проте, що зворотний зв'язок, який дає викладач є точним. 3. Ілюзія вирівнювання дискурсу. Невикористані очікування педагога щодо розуміння контексту та значення діалогу. 4. Ілюзія студентських умінь. Полягає в помилковому припущенні щодо рівня засвоєння студентом знань – об'єктивно він є нижчим. 5. Ілюзія передачі знання. Невикористані очікування проте, що слухач розуміє, що говорить лектор, і, відповідно, знання передається точно [12].

Щодо відповідей на друге запитання (див. табл. 2), то в більшості випадків вони перекувалися з результатами першого. Різниця полягала в тому, що зросла частка учасників опитування, які на перше місце поставили психолого-педагогічні виклики відповідно більше на 24%, що становить 60%. Також зріс відсоток і мотиваційних викликів, що впливають на якість навчання у ВВНЗ на 3% і складає 33%. Проте показник організаційних викликів упав і складає лише 7%.

Психолого-педагогічні виклики. 18 учасників опитування, що складає 60% додали ще апатич-

ність у навчанні. З нашої точки зору, апатичність у курсантів цілком може бути пов'язана з тим, що вони емоційно замкнені в межах подій, що відбуваються просто зараз і тут та обмежені у вільному пересуванні поза межами навчального закладу. Розсіяна концентрація уваги спостерігається у курсантів через майбутню невизначеність, постійні сигнали тривоги, обстріл міст, високе психологічне напруження та нездатність працювати через переживання. Д. Мещеряков [13] аналізує, досліджуючи трансформацію суб'єктного поля в умовах карантинних обмежень, що незважаючи на чималі досягнення та можливості сучасної дистанційної освіти, організаційно та інфраструктурно суспільства виявилися не готовими до необхідності її масового використання. Її успішну реалізацію в умовах карантину ще більше ускладнюють такі психологічні чинники, як: ситуація невизначеності, дезорієнтація, емоційне та фізичне виснаження, брак мотивації, хвилі паніки та істерики, апатичність, пасивність, реактивність діяльності тощо. Ці (та інші) чинники можуть значно звужувати суб'єктне поле як конкретної спільноти, наприклад освітньої, так і окремих індивідів, тим самим прискорюючи його трансформацію відповідно до цілей та можливостей.

Також виникає багато труднощів: лексико-граматичних, фонетичних. І. Кривонос [14] зазначає, що лексичні труднощі виникають при кількісному збільшенні словникового матеріалу і його різноманітності, при вживанні слів в переносному значенні, наявності слів, які не несуть великого інформаційного навантаження, вживанні невмотивованих слів і фразеологічних зворотів. Фонетичні труднощі розмовного мовлення вважаються основними труднощами аудіювання, пов'язані з інтонацією, логічним наголосом і темпом мовлення. Ми всі чули про мовний бар'єр, страх заговорити на іноземній мові. Однак, мало хто згадує про те, що існує і слуховий бар'єр, тобто погане розуміння мови на слух. І як наслідок – низька якість навчання.

Таблиця 2

Групування відповідей опитування за кількістю учасників щодо якості навчання у ВВНЗ в умовах війни

Питання	Відповіді	Кількість учасників
Що, на вашу думку, впливає на якість навчання у ВВНЗ в умовах війни?	<i>Психолого-педагогічні виклики</i> (апатичність курсантів, розсіяна концентрація уваги, більша кількість стресових ситуацій, незнання граматичних конструкцій іноземної мови, сором'язливість, низький рівень підготовки)	18
	<i>Мотиваційні виклики</i> (низький рівень зацікавленості у вивченні іноземної мови, криза самодисципліни)	10
	<i>Організаційні виклики</i> (неправильна організація навчального процесу).	2

Складено автором.

Необхідно звернути увагу й на те, що не всі курсанти на однаковому рівні володіють англійською мовою після школи. О. Бойко [15] зазначає, що якщо студент на належному рівні у загальноосвітньому навчальному закладі оволодів усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом), то він готовий до і спілкування в типових ситуаціях; сприймає на слух, читає і розуміє середньої складності, автентичні тексти, вміє зафіксувати і викласти у письмовій формі легку для розуміння інформацію. На превеликий жаль, нерідко рівень знань, одержаних у школі, залишає бажати кращого. А отже, обсяг роботи викладачів іноземної мови не лише збільшується, але і дещо видозмінюються поставлені цілі, бо необхідно виявити і зліквідувати прогалини у знаннях здобувачів вищої освіти. Ще викладач повинен працювати і над подоланням психологічного бар'єру, що виникає у курсантів через неналежний рівень мови. Оскільки, якщо вчасно викладач не працюватиме над усуненням цієї проблеми це, у свою чергу, може розвивати сором'язливість, страх спілкуватися англійською мовою, навіть незважаючи на великий словниковий запас. Тому викладач повинен викликати прихильність до себе студента і за кожну спробу заговорити на англійській заохочувати його. Доцільно звернути увагу й на такий фактор, як невпевненість. Необхідно пояснити молодій людині, що не варто соромитися того, що вона робить помилки, адже вона вчиться. О. Колмикова [16] зазначає, що побоювання деяких курсантів розмовляти англійською мовою на заняттях виникає через зосередження на можливих помилках. Викладач повинен створити максимально комфортні умови в групі, надаючи кожному курсанту можливості вільно розмовляти іноземною мовою, не перебиваючи його на кожному слові з метою виправити помилки. Саме використання комунікативного підходу дозволяє добитися гарних результатів.

Мотиваційні виклики. 9 викладачів, що складає 30% респондентів, вказали на відсутність мотивації у курсантів, які незацікавлені у вивченні англійської мови з різних причин, таких як відчуття, що мова йому не потрібна, недостатні знання мови або відсутність конкретних цілей, які б вони хотіли досягти вивченням англійської мови. Нестабільність мотивації. Курсанти можуть бути мотивованими на початку курсу, але з часом втрачають внутрішню мотивацію. Це може бути пов'язано зі зміною підходу

вивчення, констатуємо недостатню кількість навчальних матеріалів, недостатню обізнаність викладача у військовій сфері.

Ми поділяємо точку зору А. Чирви щодо поліпшення якості навчання: використання ресурсів центрів самостійної мовної підготовки та інших технічних засобів навчання іноземних мов; створення умов для діяльності у ВВНЗ клубів іноземних мов; використання ресурсів інтернету з метою адаптації курсантів до віртуального іншомовного середовища; використання ресурсів дистанційного навчання іноземних мов, створення електронних підручників з іноземних мов та мовного тестування, організація дистанційного центру ВВНЗ з навчання іноземних мов; залучення курсантів до наукової роботи філологічного спрямування; заохочення курсантів до участі у науковій діяльності, закордонних наукових конференціях; створення умов для захисту курсантами курсових, науково-дослідних, кваліфікаційних робіт іноземними мовами; організація курсантських конкурсів на кращий твір, написаний іноземною мовою [17]. На нашу думку, впровадження таких заходів зможе подолати труднощі, які виникли в умовах війни роботи викладача англійської мови у вищому військовому закладі освіти.

Організаційні виклики. 2 викладачів, що складає 7% респондентів зазначили неправильну організацію навчального процесу через нерівномірне планування практичних занять, відсутність чіткої структури в навчальній програмі.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, варто наголосити на тому, що за час російської агресії у викладачів англійської мови у вищих військових закладах освіти з'явилися нові труднощі, які негативно впливають на навчання курсантів (психологічна та фізична виснаженість учасників навчального процесу, нереалізованість запланованих дій на практичному занятті викладача, низький рівень мотивації курсантів) тощо. Звичайно, що кожен із цих викликів змушує всіх учасників освітнього процесу пристосовуватися до нових умов і знаходити нові рішення. Проте, на нашу думку, якщо є проблема, її усвідомлення, то шляхи подолання теж мають бути. Тому дуже важливо заздалегідь усвідомити, з якими труднощами може зіштовхнутися викладач та курсант, щоб якомога швидше вирішити їх. У зв'язку із цим подальші наші дослідження вбачаємо у комплексі завдань, які будуть націлені на вирішенні існуючих проблем, на покращення якості викладання англійської мови, методах засвоєння нових знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришкова Р. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 220 с. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/102/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1>

- %88%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A0.%20%D0%9E.%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC.pdf.
2. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов. Київ : Вища школа, 2004. 454 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1606/1/19.pdf>.
  3. Сура Н. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців інформаційно комунікаційних технологій у технічних університетах : монографія / за ред. Н. Сура. Луганськ : СНУ імені В. Даля, 2012. 300 с. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/552908.pdf>.
  4. Сучасні технології навчання іншомовного спілкування : монографія / за ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Левіт, 1997. 96 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Nikolayeva.pdf>.
  5. Richards J. C., Renandya W. A. Methodology in Language Teaching. An Anthology of Current Practice. New York : Cambridge University Press 2002. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667190>.
  6. Каменцев Д., Семененко Л. Сучасні виклики та шляхи впровадження дистанційної та on-line форм вивчення іноземної мови у вищих військових навчальних закладах. Journal of Scientific Papers Social Development and Security. 2020. No. 6. P. 151–161. DOI: 10.33445/sds.2020.10.6.14.
  7. Ребрій І.М. Сучасні методи навчання англійської мови для військових потреб. зб. наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2018. № 1. С. 180–184. DOI: 10.30748/zhups.2018.55.25.
  8. Карпенко В. Розвиток іншомовної комунікативної компетенції військовослужбовця як мета навчання іноземній мові у ВВНЗ: зб. матеріалів. учасників Сьомої наук.–практ. конф., м. Харків, 13–14 квітня, 2011 р.) Харків : 2011. С. 313–314. URL: <https://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/conference/07/section20.pdf>.
  9. Самопочуття українців під час війни: емоції, очікування, особистий досвід – опитування у західних та центральних регіонах. 2022. вебсайт. URL: . (дата звернення 18.01.23).
  10. Разінкіна О. Теорія множинного інтелекту Г. Гарднера та потреби сучасної освіти. 2020. вебсайт. URL: <https://naurok.com.ua/teoriya-mnozhinogo-intelektu-g-gardnera-ta-potrebi-suchasno-osviti-187814.html>. (дата звернення 22.01.23).
  11. Горбач Н. Викладання іноземної мови учням з труднощами в навчанні. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук : зб. матеріалів Міжнар. наук-практ. конф. м. Одеса 19-20 лютого 2016 р.* Одеса, 2016. С. 30–32.
  12. Ткачук О. Психолого-педагогічні чинники ілюзії знання в навчальній діяльності студентів. зб. наук праць Національного університету «Острозька академія». Острог : Вид-во НаУОА, квітень 2018. № 6. С. 59–63 DOI: 10.25264/2415-7384-2018-6-59-63(дата звернення 17.01.23).
  13. Мещеряков Д.С. Соцмедіа в умовах карантину: виклики розвитку суб'єктності. *Технології розвитку інтелекту.* 2020. № 2(27). С. 11–15. DOI: <http://doi.org/10.31108/3.2020.4.2.4>. (дата звернення 11.01.23).
  14. Кривонос І. Формування готовності студентів (технічних спеціальностей) до самонавчання розуміння англійської мови на слух. 2018. С. 1–7. вебсайт. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162903002.pdf/>.
  15. Бойко О. Особливості викладання іноземної мови для здобувачів вищої освіти заочної та дистанційної форм навчання. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей : зб. наукових статей.* Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 5–10. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/5-10.pdf> (дата звернення 25.01.2023).
  16. Колмикова О. Труднощі під час викладання англійської мови за професійним спрямуванням майбутнім офіцерам торговельного флоту. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 69. С. 179–182. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.35>.
  17. Чирва А. Удосконалення системи мовної підготовки та мовного тестування курсантів і слухачів вищих військових навчальних закладів. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : зб. наукових статей.* Кам'янець-Подільськ : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. С. 198–207. URL: <http://ohiienko.kpnu.edu.ua/article/view/256491>.

REFERENCES

1. Hryshkova, R. (2015). Methodology of teaching English according to the professional orientation of students of non-philology majors: study guide for students of higher educational institutions. Mykolaiv: Publishing house of ChSU named after Petra Mohyly, 220 p. Retrieved from <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/102/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A0.%20%D0%9E.%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC.pdf> [in Ukrainian].
2. Martynova, R. (2004). Integrated general didactic model of the content of teaching foreign languages. Kyiv : Vyshcha Shkola, 454. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/1606/1/19.pdf> [in Ukrainian].
3. Sura, N. (2012). Professional foreign language training of future information and communication technology specialists in technical universities: monograph / edited by N. Sura. Luhansk : SNU named after V. Dal. 300 p. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/552908.pdf> [in Ukrainian].
4. Modern technologies of teaching foreign language communication (1997). S. Nikolaeva. Kyiv : Lenvit, 96. Retrieved from <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Nikolayeva.pdf> [in Ukrainian].
5. Richards J. C., & Renandya W. A. (2002). Methodology in Language Teaching. An Anthology of Current Practice. New York. Cambridge University Press. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667190> [in English].
6. Kamentsev, D., & Semenenko, L. (2020). Modern challenges and ways of implementing remote and on-line forms of foreign language learning in higher military educational institutions. Journal of Scientific Papers Social Development and Security Vol. 10, No. 6. 151–161. Retrieved from 10.33445/sds.2020.10.6.14 [in Ukrainian].
7. Rebrii, I. M. (2018). Modern methods of teaching English for military needs. Collection of scientific works of the Kharkiv National University of the Air Force. No. 1. 180–184. Retrieved from DOI:10.30748/zhups.2018.55.25 [in Ukrainian].
8. Karpenko, V. (2011). The development of foreign language communicative competence of a military serviceman as the goal of foreign language learning at a higher educational institution. The Seventh Conference of the National Academy of Sciences named after I. Kozheduba, April 13-14. 313-314. Retrieved from <https://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/conference/07/section20.pdf> [in Ukrainian].
9. Feelings of Ukrainians during the war: emotions, expectations, personal experience – surveys in the western and central regions. 2022. website. URL: [https:// dif.org.ua/article/samopochuttya-ukraintsiv-pidchas-viyni-emotsii-ochikuvannya-osobistiy-dosvid-opituvannya-u-zakhidnikh-ta-tsentralnikh-regionakh](https://dif.org.ua/article/samopochuttya-ukraintsiv-pidchas-viyni-emotsii-ochikuvannya-osobistiy-dosvid-opituvannya-u-zakhidnikh-ta-tsentralnikh-regionakh). (date of application 18.01.23).
10. Razinkina, H. (2020). Gardner's theory of multiple intelligence and the needs of modern education. 2020. website. URL: <https://naurok.com.ua/teoriya-mnozhhinnogo-intelektu-g-gardnera-ta-potrebi-suchasno-osviti-187814.html>. (date of application 22.01.23).
11. Horbach, N. (2016). Teaching a foreign language to students with learning difficulties. Current issues of modern pedagogical and psychological sciences: coll. materials of the International science and practice conf. Odesa, February 19–20, 2016. Odesa : 2016. 30–32. [in Ukrainian].
12. Tkachuk, O. (2018). Psychological and pedagogical factors of the illusion of knowledge in the educational activity of students. coll. of Labor Sciences of the National University "Ostroh Academy". Ostrog: Publication of NaUOA, April 2018. No. 6. 59–63 DOI: 10.25264/2415-7384-2018-6-59-63 (access date 17.01.23).
13. Meshcheryakov, D. S. (2020). Social media in quarantine conditions: challenges to the development of subjectivity. Intelligence development technologies. No. 2(27). 11–15 DOI: <http://doi.org/10.31108/3.2020.4.2.4>. (date of application 11.01.23). [in Ukrainian].
14. Kryvonos, I. (2018). Formation of readiness of students (technical majors) for self-study of listening comprehension of the English language. 1–7. website. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162903002.pdf/>. [in Ukrainian].
15. Boyko, O. (2019). Peculiarities of foreign language teaching for students of higher education through correspondence and distance learning. Actual problems of teaching foreign languages for special purposes:

- coll. scientific articles. Lviv : LvDUVS, 2019. 5–10. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/5-10.pdf> (access date 01/25/2023). [in Ukrainian].
16. Kolmykova, O. (2020). Difficulties during teaching English for professional direction to future officers of the merchant fleet. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. 2020. No. 69. 179–182. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.35>. [in Ukrainian].
  17. Chirva, A. (2008). Improvement of the system of language training and language testing of cadets and students of higher military educational institutions. *Ivan Ohienko and modern science and education: coll. scientific articles*. Kamianets–Podilsk: Kamianets–Podilsk National University named after Ivan Ohienko. 2008. 198–207. URL: <http://ohienko.kpnu.edu.ua/article/view/256491>. [in Ukrainian]